

KÂBE'YE ASILAN BOYKOT SAYFASININ TAHRİFİYLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHLİLİ

İsrafil BALCI*

ÖZET

Bu makale Hz. Muhammed ve ona inananlara karşı uygulanan tecrit kararının bozulması hakkındaki rivayetleri ele almaktadır. Bu konu ile ilgili mevcut olan iki kayıttan birisi daha gerçekçi bilgilere dayanırken diğeri kurgulanmış bir senaryoyu anımsatmaktadır. Ancak her iki rivayet birbirine karıştırıldığından bir takım çelişkili bilgiler nakledilmiş ve özellikle senaryo üzerine yapılan yorumlarda sürekli mucizevi bir yön aranmıştır. Neticede söz konusu kararları içeren sayfanın esrarengiz bir şekilde tahrif edilmeyip bir gurup insan tarafından yırtıldığı sonucuna ulaşıldığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: tecrit, boykot, abluka, mucize, Kâbe, Ebû Talib

ABSTRACT

The Critique of the Narratives with Regard to

Falsifying of the Isolation Decision which Hanging the House of God, Kaba

This article examines the narratives of the breaking of isolation decisions made towards the Prophet Muhammad and his companions. There are basically two narratives about this event. While the first one relies on more accurate knowledge, the other contains a speculative scenario. However, since these two narratives were mixed with each other in time, some contradictory information was narrated, especially information based on a speculative scenario became most popular among the people. At the end, it is understood that the page that included the decisions of boycott was not destroyed in a mysterious way, but a group of people torn it.

Key Words: isolation, boycott, blockade, miracle, Kaba, Abû Talib

I

Hz. Muhammed (a.s.) tebliğ başladığı zaman müşrikler tarafından birçok sıkıntıya maruz kaldı. Bu sıkıntılarının en çileli olanlarından birisi kendisine ve Müslümanlara karşı uygulanan tecrit kararıdır. Genelde boykot olarak isimlendirilen, ancak bizce tecrit

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, email: israfilbalci@hotmail.com

denmesinin daha uygun olacağını düşündüğümüz bu karar, sadece Müslümanlara karşı değil aynı zamanda Müslüman olmadığı halde onu koruyan akrabalarına karşı da uygulanmıştır. Tecrit kararıyla birlikte Hz. Muhammed ve yakınları Ebû Talib Mahallesi olarak isimlendirilen ‘Şi’bu Ebî Talib’de yaklaşık iki veya üç yıllık bir yalnızlığa zorlandılar. Bu süre içerisinde yaşanan sıkıntılar kaynaklara hayli dokunaklı bir şekilde yansımıştır.¹

Müşrikler, Müslümanlara karşı aldıkları kararları yazılı hale getirip daha etkili olması için Kâbe duvarına asmışlardı. Ancak ortaya çıkan tablo bir süre sonra burada çile çeken Müslümanların yakınlarını da rahatsız edince tecrit kararı delindi ve Müslümanlar kurtarıldı. Burada çekilen sıkıntıların ardından konuya işaret eden müellifler muhtemelen yaşanan dramın etkisiyle biraz gizemli ve retorik bilgilere yer vermişlerdir. Örneğin söz konusu tecrit kararının çöl karıncaları veya ağaç kurdu tarafından yendiği ve sayfada sadece ‘Allah’ ve ‘Resul’ isimlerinin kaldığı gibi bilgiler aktarılmıştır. Tecrit kararıyla ilgili verilen bilgilerde ilk dikkat çeken hususlardan birisinin başlangıçtan günümüze kadar olay hakkındaki rivayet ve yorumların kısmen gizem veya mucizeye sabitlenmiş olmasıdır.² Olayın gizemli bir şekilde aktarılması yine ona atfedilen bir rüyaya dayanır. Oysa gerek ablukanın kaldırılması ve gerekse kararların yazıldığı sayfanın tahrifiyle ilgili anlatılardan farklı rivayetler de söz konusudur. Her ne kadar bu rivayetlere kısmen değinilmişse de, verilen bilgiler genelde sayfanın tahrifiyle ilgili yorumların gölgesinde kalmış ve birbirinin tekrarı mahiyetinde günümüze kadar aktarılmıştır. Bu makale söz konusu durumu göz önünde bulundurarak adı geçen belgenin tahrifiyle ilgili tarihsel gerçekliği irdelemeyi ve bu konudaki rivayetleri tahlil etmeyi amaçlamaktadır.

II

Hz. Muhammed tebliğe başladıktan sonra bütün engellemelere rağmen Müslümanların sayısının giderek artması, Habeşistan’a hicret edenlerin burada hayatlarını sürdürmeleri ve onları

¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. M. Hamidullah, Konya 1981/1401, 141; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Beyrut, t.y., I, 209; Said Havva, *El Esas Fi’s Süne; Siyretün Nebeviyye*, çev.:A. Ali Ural ve diğer., Aksa yay., İstanbul 1991, I, 342.

² Said Havva, I, 343; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev.:Salih Tuğ, İrfan yayıncılık, İstanbul 1993, I, 114; Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi; İlk Dönem*, Ankara 1999, 271.

Kureyş'in engelleme çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması, Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman olması gibi gelişmeler müşrikleri hayli rahatsız etmişti. Kureyşli ileri gelenler daha önce birkaç kez Hz. Muhammed'i koruyan amcası Ebû Talib'e gelip ona engel olmasını istemişler ve bir sonuç alamamışlardı. İşaret edilen gelişmelerin ardından müşrikler, son bir kez daha ona gelip yeğenine sahip çıkmamasını veya onu kendilerine teslim etmesini istediler. Ancak Ebû Talib onların isteklerini yine reddetti.³ Bunun üzerine onlar tebliğin başladığının yedinci yılında yeni bir strateji belirleyip Mekke'de yaşayan Müslümanları daha şiddetli bir baskı altında tutmayı tasarladılar. Meseleyi aralarında müzakere ettiler ve birtakım kararlar aldılar. Bu kararlara göre Hz. Muhammed'e inanan Müslümanlar ile onu kendilerine teslim etmek istemeyen Hâşim oğulları ve Muttalib oğullarıyla kız alınıp-verilmeyecek, alış-veriş yapılmayacak, onlarla konuşulmayacak ve her türlü sosyal ilişki kesilecekti. Müşrikler kararları yazılı hale getirip Kâbe'nin içine astılar.⁴ Ayrıca Hz. Muhammed kendilerine teslim edilene kadar bu kararlara uyacaklarına dair ant içtiler.⁵ Martin Lings, söz konusu kararları yaklaşık kırk Kureyşli liderin imzaladığını söyler.⁶

Müşriklerin baskısının artması üzerine Ebû Talib, Hâşim oğulları ile Muttalib oğullarından Hz. Muhammed'i himaye etmek isteyenleri ve Peygamberin yanında yer alan Müslümanları Mekke'nin kenarındaki Ebû Talib Mahallesi⁷ olarak bilinen vadiye

³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beyrut, t.y., II, 225.

⁴ İbn İshâk, 137; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebî*, thk. M. Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1963/1383, I, 234; İbn Sa'd, I, 208-209; Yakübî, *Târîhu'l-Ya'kübî*, Beyrut, t.y., II, 31; Taberî, II, 225; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi Ahvâli'l-Mustafâ*, thk. Mustafa Abdulvahid, Matba'atü's-Se'âde, Mısır 1966/1386, I, 197; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut 1965/1385, II, 87; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzi ve's-Şemâli ve's-Siyer*, Beyrut, t.y., I, 166-67; Said Havva, I, 343, 345; Hamidullah, II, 113; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 2003, 106.

⁵ Buharî, *Hac*, 45; İbn Mâce, *Menâsik*, 26.

⁶ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev., Nazife Şişman, İnsan yay., 21. Baskı, İstanbul 2000, 129.

⁷ Hâşim oğullarının evleri bu mahallede bulunuyordu. Resulüllah da bu mahallede doğmuştu. Ebû Talib'den önce kabilenin başında babası Abdulmuttalib olduğu için mahalle onun ismiyle anılıyordu. Daha sonra Ebû Talib'in ismiyle anıldı. Bkn. Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz* (s.a.s.), Sadeleştiren Mâhir İz, nşr. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 2002, 52.

nakletmek zorunda bırakıldı.⁸ Hz. Muhammed'e inanan Müslümanlar ve onu yalnız bırakmayan akrabaları, yaklaşık iki ya da üç yıl kadar burada abluka altında kaldılar. Hâşimîlerden Ebû Leheb'in dışındakiler Hz. Muhammed'in yanında yer alırken o, Kureyş'in kararına destek verdi.⁹ Daha önce olduğu gibi bu süre içerisinde Hz. Muhammed, Ebû Talib ve akrabalarının sayesinde sıkı bir şekilde müşriklerin saldırısından korundu.¹⁰ Hatta tecrit süresince bazen Ebû Talib'in yeğenini kendisiyle birlikte yatırdığından söz edilmektedir.¹¹ Ebû Leheb ise Kureyşli müşriklerle ortak hareket ederek şöyle diyordu: 'Muhammed bana görmediğim birtakım şeyleri vaat ediyor ve bunların ölümden sonra gerçekleşeceğini iddia ediyor. Ölümden sonra bana ne hayır gelir.' Sonra ellerine üfleyip ona inananlara şöyle diyordu: 'Yuh size, Muhammed'in söylediklerinin hiçbirisini sizde göremiyorum.' Onun bu sözlerinden sonra Tebbet suresinin¹² nazil olduğu belirtilmektedir.¹³

Kureyş'in kararının ardından yaklaşık üç yıl kadar Müslümanlar çok sıkıntılı bir hayat yaşadılar. Yaşanan sıkıntılarla ilgili oldukça duygulu sahneler anlatılır ve açlıktan ağlayan çocukların seslerinin etrafta yankılandığından söz edilir.¹⁴ Bu süre içerisinde Müslümanlar her şeyden mahrum kaldılar ve alış-veriş yapamadıkları için bütün mallarını tükettiler. Müşrikler Müslümanlara saldırıp kaldıkları yerleri kuşattılar. Onların yaşadıkları yerlere herhangi bir yiyecek sokulmasını yaskladılar.¹⁵ Müslümanlar ancak haram ayların girdiği Hac mevsiminde mahalle dışına çıkıp birtakım ihtiyaçlarını tedarik edebiliyorlardı.¹⁶ Ancak Kureyşliler pazarlara gidip Müslümanların alamamaları için satıcılardan mallarının fiyatlarını yükseltmelerini istiyorlardı. Örneğin Velid b. Muğîre tüccarlara, 'Onlardan herhangi bir kimsenin yiyecek aldığını görürseniz fiyatını yükseltin. Parası olmayanları

⁸ İbn İshâk, 140; İbnü'l-Cevzî, I, 197.

⁹ İbn İshâk, 138; İbn Hişâm, I, 235; İbn Sa'd, I, 208; Taberî, II, 220, 225.

¹⁰ Taberî, II, 223.

¹¹ İbn İshâk, 141; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 127.

¹² Tebbet 111/1-5.

¹³ İbn Hişâm, I, 235.

¹⁴ İbn İshâk, 140-41; İbn Sa'd, I, 209; Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet (İslâm Tarihi)*, çev.: Ömer Rıza Doğrul, sadeleştiren O. Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul 1973, I, 180; Ebû'l-Hasen Ali el-Hasen en-Nedvî, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, çev.: Osman Keskiöğlü, Otağ yay., İstanbul 1981, 94.

¹⁵ İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 126.

¹⁶ İbnü'l-Esir, II, 88; Said Havva, I, 343.

nakit vererek borçlandırın' diye uyarılarda bulunuyordu.¹⁷ Kureyş'in baskıları dayanılmaz bir noktaya gelince, Hz. Muhammed zulme maruz kalan Müslümanların Habeşistan'a göç etmelerini istedi.¹⁸ Ancak müşriklerin Benû Hâşim ve Benû Muttalib'e karşı uyguladığı abluka giderek çekilmez hale gelince, bu durumu kendi aralarında bile tasvip etmeyenler oldu. Bazıları anlaşmaya karşı açıkça memnuniyetsizliklerini dile getirdiler, hatta karşı olduklarını dillendirmeye başladılar.

Onlardan bir kısmı ise abluka altında tutulan yakınlarına birtakım ihtiyaçları gizlice ulaştırıyorlardı. Örneğin müşrik olan Hakîm b. Hizâm b. Huveylid, Hz. Muhammed'in eşi olan halası Hatice'ye yiyecek götürüyordu. Aynı şekilde Hâşim oğullarıyla yakınlığı bulunan Hişâm b. Amr b. Rebi'a da geceleri devesine erzak ve giyecek eşyaları yükleyip tecrit edilenlere getiriyordu.¹⁹ O, mahalleye yaklaştığı zaman devesinin yularını çözer sonra deveyi arkadan iterek mahalleye gitmesi için salıverirdi.²⁰ Bir keresinde Hakîm b. Hizâm²¹ halasına yiyecek götürürken Ebû Cehil tarafından yakalandı. Ebû Cehil ona 'Hâşim oğullarına mı yiyecek götürüyorsun? Vallahi o yiyecekleri götürürsen seni Kureyş'e rezil ederim.' dedi ve engel olmak istedi. Olaya tanık olan Ebû'l-Bahteri b. Hişâm, Ebû Cehil'e itiraz ederek 'Onun yanında halasının yiyeceği varmış, götürmek istemiş, halasının kendi yiyeceğini götürmesine de mi engel oluyorsun?' sözleriyle ona karşı geldi. Ebû Cehil direnince aralarında kavga çıktı. Rivayete göre Ebû'l-Bahteri, Ebû Cehil'i deve kemiğiyle yaraladı. O sırada Resulü Allah'ın amcası Hamza da onları biraz uzaktan izliyordu.²²

¹⁷ İbn İshâk, 140.

¹⁸ İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 126.

¹⁹ İbnü'l-Cevzi, I, 197.

²⁰ İbn Hişâm, I, 251; İbnü'l-Esir, II, 88.

²¹ Hakîm b. Hizâm'ın adı Bedir savaşı sırasında müşrik ordusunda geçmektedir. Ancak o, savaştan sağ kurtulmayı başarmış ve daha sonra samimi bir Müslüman olarak hayatını devam ettirmiştir. Rivayete göre onun da içinde bulunduğu bir grup su almak için kuyuya yaklaştıkları sırada Müslüman askerler müdahale etmek istediler. Ancak Resulü Allah engel olup onların rahatça su içmelerini sağladı. Savaşın müşriklerin aleyhine neticelenmesi üzerine o, atına binerek meydanı terk etti. Bkn. Taberi, II, 277; ayrıca bkn. İbrahim Sarıçam, 'Hakîm b. Hizâm', *DİA*, İstanbul 1997, XV, 187.

²² İbn İshâk, 142; İbn Hişâm, I, 236; Taberi, II, 225; İbnü'l-Esir, II, 88; İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 128; Ebû'l-Bahteri, samimi bir kişiliğe sahip olup sürekli ezilenlerin yanında yer almıştı. Örneğin Hz. Muhammed'e kucak açtıkları için Ensâr'a kızgın olan Kureyşliler Medine'nin eşrafından olan ve ticaret amacıyla Mekke'ye gelen Sa'd b. Ubâde'yi yakalayıp ona işkence ederlerken

Hız. Muhammed, Bedir savaşı öncesi bazı kişilerin istemeye- rek savaşa katıldıklarını göz önünde tutarak onların öldürülme- mesini istemişti. Saydığı isimler arasında Ebû'l-Bahterî de var- dı.²³ Zira o, Mekke'de iken Hız. Muhammed'i en çok savunanlar- dan birisiydi. Peygambere herhangi bir kötülük yapmadığı gibi Müslümanlara eziyet edenlere de engel oluyordu. Hâşim ve Muttalib oğulları için yazılan tecrit kararına karşı çıkanların ba- şında yine o vardı. Bedir savaşı sırasında Ensâr'dan Mücezzer b. Ziyad, Ebû'l-Bahterî'ye rastlayınca Peygamberin sözlerini hatırla- tarak kendisini öldürmeyeceğini söyledi. Ancak onu esir etmek isteyince Ebû'l-Bahterî karşı çıktı. Bu sefer Mücezzer b. Ziyâd bir fırsatsını bulup onu öldürdü.²⁴ Neticede Peygamberin talimatına rağmen Müslümanlara en çok yardım edenlerden birisi olan Ebû'l-Bahterî Bedir'de öldürüldü.²⁵

III

Yukarıda anlatılanlar müşrikler tarafından alınan tecrit kara- rıyla ilgili gelişmelerin bir kısmıdır. Ancak bu bilgilerle birlikte yazılı hale getirilerek Kâbe duvarına asılan kararların ortadan kalkmasıyla ilgili biraz gizemli ve retorik rivayetler aktarılır. Söz konusu rivayetlerin tahlili aynı zamanda sayfanın tahrifiyle ilgili bilgilerin de bir bakıma aydınlığa kavuşturulmasına ışık tutacaktır. Sayfanın ortadan kalkmasıyla ilgili iki farklı rivayet bulun- maktadır. Bunların her ikisi de, en eski kaynaklardan olan hem İbn İshak hem de İbn Hişâm'da bulunmaktadır. Ayrıca değişik kaynaklarda da söz konusu rivayetler birtakım farklılıklarla ak- tarılmıştır. Biz her iki rivayeti aktararak konu hakkındaki kana- atlerimizi ortaya koyarak meseleyi aydınlatmaya çalışacağız. Bu rivayetlerin ilkinde, İbn İshak tarafından özetle şu bilgiler veril-

araya o girmiş ve onu kurtarmıştı. İbn Hişâm, II, 308.

²³ İbn Hişâm, II, 459; Taberî, II, 282-83.

²⁴ İbn Hişâm, II, 459; Taberî, II, 283. İbn Hişâm'ın verdiği ayrıntılı bilgilere göre savaş sırasında Mücezzer b. Ziyâd Ebû'l-Bahterî ve bir arkadaşına rastladı. Peygamber'in talimatını hatırlatıp kendisini serbest bırakacağını ancak ar- kadaşını öldüreceğini söyledi. Ebû'l-Bahterî ise ileride kadınlar, kendi hayatı için arkadaşını feda etti demesinler diye arkadaşını yalnız bırakamayacağını söyledi. Böylece aralarındaki tartışma büyüdü ve çatışmaya dönüştü. Neti- cede Mücezzer bir fırsatını bulup onu öldürdü ve bu haberi Resulüallah'a ulaştırdı. O şöyle dedi: 'Yemin ederim, onu esir edip sana getirmek için az- mettim. Ancak o reddedip banimle savaşınca ben de onu öldürdüm.' Ancak Resulüallah bu habere pek memnun olmadı. İbn Hişâm, II, 459-60; Taberî, II, 283.

²⁵ İbn Hişâm, II, 470; Taberî, II, 286.

mektedir: Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları aleyhine Kureyş'in yazdığı sayfayı bozmak için Kureyş'ten bir gurup ayaklandı. Özellikle Hişâm b. Amr b. Rebî'a bu konuda büyük çaba sarf etti. O, şerefli birisi olup Hâşim oğullarının ulaşıyordu. Geceleri devesine erzak ve giyecek eşyaları yükleyip tecrit edilenlere getirirdi. Mahalleye yaklaştığı zaman devesinin yularını çözer sonra mahalleye gitmesi için deveyi arkadan iterek salıverirdi. Bir gün Âtike bnt. Abdulmuttalib'in oğlu olan Züheyr b. Ebî Ümeyye'nin yanına gitti ve ona dedi ki, 'Sen yemek yiyor, elbise giyiyor ve evinde oturuyorsun. Dayılarının ne durumda olduğunu biliyor musun? Onlarla ne alış-veriş yapılıyor, ne kız alınıp veriliyor, ne kendileri güven içinde ne de kendilerine güveniliyor. Vallahi onlar Ebulhakem'in (Ebu Cehil) dayıları olsaydılar ve sen de ondan, senin yakınlarına karşı senden beklediği davranışı bekleyseydin asla seni dinlemezdi.' Züheyr dedi ki, 'Ne yapabilirim? Ben tek başına bir kişiyim.' Hişâm, 'İkinciye buldun.' dedi. Züheyr 'Kim o?' deyince, 'Ben seninleyim.' dedi. 'O zaman bize üçüncü kişiyi bul.' dedi. Hişâm, Mut'im b. Adî'nin²⁶ yanına gitti ve dedi ki, 'Ey Mut'im! Abdimenâf oğullarından bir sülalenin yok olmasına gönlün razı mıdır? Hallerini görüyorsun, bu uygun mudur? Vallahi siz onlara bu imkânı verirseniz ona koştuklarını görürsünüz.' Mut'im dedi ki, 'Yazık sana. Ne yapabilirim ki, ben tek kişiyim.' Hişâm, 'İkinciye buldun.' dedi. 'Kim o?' dedi. Hişâm 'benim' dedi. Mut'im, 'Üçüncüyü bul.' dedi. Hişâm dedi ki, 'Üçüncü tamam.' Mut'im, 'Kim o?' deyince, 'Züheyr b. Ebî Ümeyye.' dedi. Bu sefer 'Dördüncüyü bul.' dedi. Hişâm, Ebû'l-Bahterî b. Hişâm'a gitti ve durumu anlattı. O, dedi ki, 'Bu meselede sana yardım edecek kimse var mı?' Hişâm, Mut'im b. Adî ve Züher'i söyledi. Ebû'l-Bahterî 'Beşinci kişiyi bul.' dedi. Hişâm da Zem'a b. Esved'e gitti ve durumu izah etti. Zem'a da onlara katılınca beş kişi oldular ve birlikte Mekke'nin üst tarafındaki el-Hacûn denen yerde bir gece yarısı buluşmak için sözleştiler. Tayin edilen gecede toplanıp sayfayı bozmak için meseleyi müzakere ettiler ve strateji belirlediler. Züheyr 'İşe ben başlayıp ilkiniz olmak istiyorum.' dedi. Sabah olunca yeni elbiselerini giyip Kureyş'in toplantı yerine gitti. Ardından diğerleri de oraya geldiler. Yedi kez Kâbe'yi tavaf ettikten

²⁶ Mut'im b. Adî b. Nevfel Kureyş'in ileri gelenlerindendi. O, Hz. Muhammed'i iddialarından vazgeçirmek için Kureyş heyetiyle birlikte Ebû Talib'e gelenler arasındaydı (Taberî, II, 220). Ancak o, aynı zamanda Taif dönüşü sırasında Medine'ye girmesi için Resulüallah'a emân veren kişiydi. İbn Hişâm, II, 255; İbn Sa'd, I, 212.

sonra, orada toplananlara şunları söyledi: 'Ey Mekkeliler! Biz yiyip-içip giyiniyoruz. Hâşim oğullarıyla Muttalib oğulları ise sefalet içindedirler. Kendilerine mal satılmadığı gibi onlardan bir şey de alınmıyor. Kız alınıp-verilmiyor. Vallahi ben, bu zulmü içeren ve bizi birbirimizden ayıran o sayfayı yırtıp parçalamadıkça yediğim yemekten ve içtiğim sudan haz alamam.' Ebû Cehil ona müdahale edip sayfanın parçalanamayacağını söyledi. Zem'a ona, 'Hayır yalan söylüyorsun. Aslında biz henüz yazılırken ona rıza göstermemiştik.' dedi. Araya Ebû'l-Bahterî girerek 'Zem'a doğru söyledi. O yazıldığı sırada biz o maddelere razı değildik. Onları bilmiyorduk.' dedi. Ardından Mut'im b. Adî söze karışarak 'İkiniz doğru söylediniz. (Ebû Cehil'i kast ederek) Üçüncü konuşan ise yalan söylüyor. O yazıdan ve içindekilerden Allah'a sığınırız.' dedi. Hişâm b. Amr da söz alarak onları destekledi. Ardından Ebû Cehil onların tutumunun organize bir iş olduğunu ve önceden kararlaştırıldığını söyledi. O sırada Ebû Talib de toplantıya gelmiş ve Mescit'in kenarında olanları izliyordu. Bu konuşmalar esnasında Mut'im b. Adî sayfayı getirdi ve yırttı. Eline aldığı zaman 'Bismike'llahümme' (Allah'ım senin adınla) ifadelerinin dışındaki kelimeleri kurtçuğun yediğini gördü.²⁷ İbn İshak'tan kısmen özetleyerek yaptığımız bu uzunca alıntının hemen hemen aynısı İbn Hişâm, Taberî ve diğer müellifler tarafında da aktarılmaktadır.²⁸ Rivayetlere göre bu sayfayı Mansûr b. İkrime b. Âmir yazmıştı.²⁹

Yukarıdaki kayda göre her şeyden önce tecrit kararına karşı belli bir memnuniyetsizliğin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tecridin sürmesini isteyenler tarafından herhangi bir kötü muameleye maruz kalmamak için kimse gidip ona dokunmaya cesaret edemiyordu. Sonunda bu durumdan rahatsız olan beş kişilik bir grup ortak hareket etmeyi kararlaştırdılar. Adı geçenlerin hepsinin tecride uğrayanlarla direkt olmasa da dolaylı olarak akrabalıkları bulunuyordu. Örneğin Züheyr Mahzum oğullarındandı. Ancak annesi Peygamberin halası Âtike b. Abdulmuttalib idi. Amir kabilesinden olan Hişâm b. Amr ise Hâşimîlerden değildi, ancak ailesinin onlarla evlilik bağı vardı. Bu tür akrabalık duyguları ve aynı

²⁷ İbn İshâk, 145-47.

²⁸ Bkn. İbn Hişâm, I, 252-53; Taberî, II, 228-29; İbnü'l-Cevzî, I, 198-99; İbnü'l-Esir, II, 88-89.

²⁹ İbn İshâk, 147; Rivayete göre Hz. Peygamber ona beddua ettiği için parmaklarının felç olduğu söylenmektedir. İbn Hişâm, I, 235, 253; İbn Sa'd, I, 209; Ya'kûbî, II, 31; İbnü'l-Cevzî, I, 199; İbnü'l-Esir, II, 89.

zamanda kabile asabiyeti kuşkusuz tecrit ya da abluka kararına karşı belli bir memnuniyetsizliği beraberinde getirmişti. Ancak bizim önceliğimiz hadisenin bu yönünden daha ziyade sayfanın ortadan kalkmasına yönelik gelişmelerdir. Yukarıdaki kayıttaki adı geçen beş kişilik guruptan Mut'im b. Adî'nin sayfayı eline alıp yırttığı net ifadelerle anlaşılmaktadır. Nitekim İbn İshak sayfanın yırtılmasıyla ilgili 'Sonra Mut'im b. Adî sayfanın yanına geldi ve onu ikiye ayırdı' *ثم ان المطعم بن عدى قام الى الصحيفة فشقها* ve 'yırtıldığı zaman' *فلما مزقت* ifadelerini kullanmaktadır.³⁰ Ancak bu rivayette sayfanın başında sadece *باسمك الله* 'Bismike'llahümme' ifadelerinin kalmış olması ve diğer yazıların kurtçuk tarafından yenmesi dikkat çekicidir. Gerçekten de, bu kelimenin kaldığına dair verilen kayıt doğruysa bu fenomen olağanüstü bir hadise olarak yorumlanabilir. Ancak birazdan işaret edileceği gibi söz konusu ifadelerin sayfada bulunup bulunmadığı oldukça şüphelidir. Sayfayı getirmek için içeriye dalan Mut'im b. Adî elinde anlaşma metninden geriye kalan çürümeye yüz tutmuş küçük bir paça ile çıkmıştır. Anlaşılan iki üç yıl kadar süren abluka süresinde kararların yazıldığı sayfa kendiliğinden bozulmaya yüz tutmuş durumdaydı. Bilindiği gibi o dönemde yazı malzemelerinden birisi deri idi.³¹ Söz konusu süre içerisinde bu derinin çölün sıcağının da etkisiyle kendiliğinden bile bozulması mümkündür. Buna ilaveten üzerine konacak bir sineğin bırakacağı larvaların, kısa sürede sayfanın bozulmasını çabuklaştıracağı muhtemeldir. Ancak bu hadisenin kaynaklara olağanüstü bir içerikte yansıtılmış olması dikkat çekmektedir. Muhtemelen zaman aşımı nedeniyle oluşacak kimyasal bozulma ve buna ilaveten sinek gibi küçük hayvanlar tarafından bırakılan larvaların böyle bir bozulmaya neden olacağı o günün insanı tarafından bilinmediğinden olayda daha çok mucizevî bir mahiyet aranmış ve kaynaklara da bu şekilde yansıtılmıştır.

Öte yandan Kâbe içerisinde sıkı bir şekilde korunduğu anlaşılan sayfanın bozulduğunun fark edilememesi de bir başka soru işareti olarak düşünülebilir. Görünen o ki, Mut'im b. Adî sayfayı eline aldığı zaman durumu fark etmiş ve kalan kısmı yırtmıştır. Nitekim İbn Hişâm bu bilgileri aktararak sayfayı bozmak için 'Kureyşli topluluk yapmak istediklerini yaptı.' ifadelerini kulla-

³⁰ İbn İshâk, 147; ayrıca bkn. İbn Hişâm, I, 253; Taberî, II, 228.

³¹ Örenğin Ebû Bekir Huffâş halkına gönderdiği bir mektubu deri parçasına yazmıştır. Bkn. Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldân (Ülkelerin Fethi)*, Türkçe çev.: Mustafa Fayda, Ankara 1987, 106.

nır.³² Ayrıca o, sayfayla ilgili yırtma anlamına gelen مزق ‘mezzeka’ fiilini kullanır ve ardından Ebû Talib’in sayfayı yırtanları öven şiirine yer verir.³³ Bu bilgilere göre zaten kendiliğinden bozulmaya yüz tutmuş sayfanın esrarengiz bir şekilde bir kısmının yok olmayıp bizzat yırtıldığı anlaşılmaktadır.

İbn İshak sayfanın kalan kısmında ‘Bismike’llahümme’ ifadelerinin bulunduğunu ve bu ifadelerin kurtçuk ya da güve tarafından yenmediğini söylemektedir. Ancak başka rivayetlerde bu ifade değil de, sadece ‘Allah’ kelimesinin kaldığını belirtmektedir.³⁴ Görüldüğü gibi sayfada kaldığı söylenen ifadelerle ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durum mevcut şüpheleri daha da artırmaktadır. Bilindiği gibi her iki kelime de İslâm inancıyla ilgili temel kavramlardır. Müşriklerin bu ifadeleri kullanacakları ilk bakışta olası gözükmemektedir. Muhtemelen bu hususu fark eden Taberî, aktardığı bir kayıta Araplar’ın Cahiliye döneminde yazdıkları yazıların başına ‘Bismike’llahümme’ ifadelerini eklemeyi adet edindiklerini belirtmektedir.³⁵ Ancak kaynaklarda yer alan bir başka kayıt bu bilgiyi nakzeder niteliktedir. Hatırlanacağı gibi Hz. Muhammed Taif’ten dönerken dinlenmek amacıyla bir üzüm bahçesine girmiş ve bahçe sahibinin Fars kökenli kölesi Addas, efendisinin isteği üzerine ona üzüm ikram etmişti. Peygamber üzümü yiyeceği zaman ‘Bismillah’ deyince bu kelime Addas’ın ilgisini çekmiş ve Araplar’ın bu kelimeyi kullanmadıklarını söyleyerek hayretini ifade etmiş ve ona memleketini sormuştu.³⁶ Şayet bu kayıt doğruysa söz konusu sayfanın başında kaldığı söylenen ‘Bismike’llahümme’ ifadesinin bulunup bulunmadığı oldukça şüphelidir. Bütün bunlara rağmen bu ifadenin ya da ‘Allah’ adının kaldığı haberi doğruysa hadisenin mucizevî yönü burada düğümlenmektedir. Ancak farklı rivayetlerde farklı kelimelerin kaldığının söylenmesi bu konudaki şüpheleri hayli artırmaktadır.

Sayfanın bozulmasıyla ilgili bilgiler aktaran İbn Sa’d,³⁷ değişik kayıtlara yer vererek sayfayı ağaç kurdu veya çöl karıncalarının yediğini söylemektedir. Bir başka kayıta ise Allah’ın

³² İbn Hişâm, I, 253.

³³ İbn Hişâm, I, 253, 254.

³⁴ İbn İshâk, 142.

³⁵ Taberî, II, 229; İbnü'l-Esîr, II, 89.

³⁶ İbn Hişâm, II, 286.

³⁷ İbn Sa’d, I, 210

دابة'dâbbe' diye bir hayvan gönderdiğini ve bu hayvanının 'Allah' kelimesi haricindeki bütün kelimeleri yediğini belirtir. Yine bir başka kayıta da sayfada sadece 'Bismike'llahümme' ifadelerinin kaldığını nakletmektedir.³⁸ Görüldüğü gibi sadece bir müellif tarafından sayfanın tahrifi ve kalan kelimelerle ilgili üç farklı rivayet söz konusudur. Aynı şekilde İbn İshak³⁹ ve İbn Hişâm⁴⁰ da sayfayı çöl karıncaları veya ağaç kurdunun الارضة (el-iredetün) yediğini nakletmektedirler. Sayfayı ağaç kurdunun yemesine dair rivayetlerin Kâbe'nin onarımı sırasında kullanılan ahşap malzemeyle bir ilintisinin olduğu düşünülebilir. Bilindiği gibi Kâbe duvarları taştan inşa edilmişti.⁴¹ Hz. Muhammed'in risaletine yakın bir zamanda Araplar'ın Kâbe'yi onardıkları ve o sırada Şuaybe limanı açıklarında parçalanan bir Bizans gemisinin ahşap malzemesini binanın tavanının yapımında kullandıkları belirtilmektedir.⁴² Ancak bu kayıt söz konusu ahşap malzemedен oluşan ağaç kurdu ya da güvelerin sayfayı yediğini somut olarak ortaya koyacak inandırıcılıkta gözükmemektedir. Aynı şekilde sayfayı çöl karıncalarının yediğini söylemek de benzer nitelikte bir yaklaşımdır. Netice olarak her iki durumda da farklı rivayetlerin bulunması konuya şüpheyle yaklaşılmasını gerektirmektedir.

Özellikle bir kısım kayıtlar sadece 'Allah' kelimesinin yendiğini söylerken,⁴³ bir kısmı sadece 'Allah' kelimesinin kaldığını⁴⁴ ve diğer bölümün yendiğini söylemektedir. Buna mukabil genellikle sayfada 'Bismike'llahümme' ifadelerinin dışında hiçbir şeyin kalmadığı belirtilmektedir.⁴⁵ Bu durumda sayfanın tamamen yenmiş olması söz konusudur. O halde sayfa yenmişse neden beş kişilik bir gurup organize olup sayfayı yırtmak için harekete geçmiş olurlar? Demek ki, sayfanın tamamının kurt veya güve tarafından yenmesinden ziyade doğal sürecinde bozulmaya yüz tutmuş olması ve yırtılan sayfanın da bu bozulmuş deri parçası olduğu kuvvetle muhtemeldir. Hamidullah sayfada sadece 'Allah' ve 'Re-

³⁸ İbn Sa'd, I, 209.

³⁹ İbn İshâk, 142, 147.

⁴⁰ Bkn. İbn Hişâm, I, 253.

⁴¹ İbn Sa'd, I, 145-46; Taberî, II, 200; Yılmaz Can, *İslâm'ın Kutsal Mabetleri; Kâbe, Mescidü'l-Haram ve Mescidü'l-Nebi*, Samsun 1995, 9-11.

⁴² Taberî, II, 200.

⁴³ İbn Seyyidi'n-Nâs, I, 127.

⁴⁴ İbnü'l-Esir, II, 90.

⁴⁵ İbn Hişâm, I, 253; İbn Sa'd, I, 209; Taberî, II, 229.

sul' ifadelerinin kaldığını söylemektedir.⁴⁶ Ancak Kureyş tarafından hazırlanan bir kararda özellikle Hz. Muhammed'i kasten 'Resul' ifadesinin kullanılması mümkün gözükmemektedir. Zira onlar onun peygamberliğini kabul etmiyorlardı ki, bu ismi kullanmış olsunlar. Hatırlanacağı gibi Kureyşliler Hudeybiye anlaşmasında da 'Resul' kelimesine itiraz etmişler ve neticede bu kelime metninden çıkarılmıştı.⁴⁷

Bütün bunlardan sonra, sayfada sadece 'Bismike'llahümme' veya 'Allah' kelimelerinden herhangi birisinin kalmış olduğunu kabul etmek olağanüstü durum olarak yorumlanabilir. Muhtemelen sorgulanmadan olay kabul edildiği için hadisenin bu boyutu kaynaklarda ön plana çıkarılmıştır. Öte yandan tecride maruz kalanların çektikleri sıkıntılar nedeniyle kurgulanan tablolar, müelliflerin hayal dünyasında birtakım gizemli yorumların yapılmasını beraberinde getirmiştir. Yapılan yorumlar daha sonraları değişik versiyonlarla günümüze kadar yansıtılmış olması düşündürücüdür.⁴⁸ Dolayısıyla ağaç kurdu veya çöl karıncalarının yediğine dair rivayetlere sabitlenmek, bir bakıma yukarıda anlatılan ve organize bir şekilde beş kişinin sayfayı tahrif etmek için gösterdikleri çabayı görmezlikten gelmeyi gerektirmektedir. Bu durum aynı zamanda deri parçasına yazılmış olan kararların iki üç yıl gibi bir zaman diliminde kendiliğinden bozulmuş olabileceği ihtimalini de göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Ancak daha gerçekçi olan şu ki, hem sayfanın hem de onda yer alan hükümlerin genel durumunun doğal sürecini doldurmuş olması ve toplumun bu hadiseye bir son vermek istemesidir. Muhtemelen bu nedenle tecrit kararının uygulanmasıyla ilgili oldukça sıkı davranan Ebû Cehil de sayfanın yırtılmasına fazla direnememiştir. Anlaşılan sayfayla ilgili ortaya çıkan doğal gelişme ve bu olayla birlikte yaşanan süreç daha sonraki müellifler tarafından mucizevî bir olay olarak algılanmış ve Resulü'llah ile ilintilendirilerek aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız gibi, inandırıcılığı daha zayıf ve tutarsız rivayetler ortaya konmuştur. Neticede zaten bozulmaya yüz tutmuş olan sayfayı yırtan gurup, daha sonra ma-

⁴⁶ Hamidullah, I, 114.

⁴⁷ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, Beyrut, 1984/1404, II, 610, 611.

⁴⁸ Bkn. Hamidullah, I, 112; Said Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-Siyer, Peygamberimiz (s.a.v.)'in Uygulanmasıyla İslâm*, terc. Ali Nar-Orhan Aktepe, Gonca yay., İstanbul t.y., 126.

halleden abluka altında tutulanların serbest bırakılmasını sağlamışlardır.⁴⁹

IV

Sayfanın tahrif edilmesi ve tecrit kararının kaldırılmasıyla ilgili ikinci rivayet, daha çok Hz. Peygamber'e atfen sayfanın kurtçuklar tarafından yendiğine dair görüldüğü söylenen bir rüya üzerine kurgulanmıştır. İbn İshak bu konuda özetle şu bilgileri aktarmaktadır: Allah, Kureyş'in Hâşim oğullarına karşı yazdığı sayfaya kurtçuk gönderdi. O kurt sayfadaki 'Allah' kelimesini yedi. Zulüm, ilişkiyi kesme ve iftira içeren kelimeler kaldı. Allah bunu Resulüne bildirdi. O da, amcasına söyledi. Ebû Talib 'Ey yeğenim bunu sana kim söyledi? Yanımıza kimse girmiyor, sen de kimsenin yanına gitmiyorsun, sen yalan uyduracak da değilsin' dedi. Resulü Allah, haberi Allah'ın kendisine bildirdiğini söyledi. Bunun üzerine Ebû Talib aile fertlerini topladı, ancak haberi yayarlar ve müşrikler de bunu duyup sayfaya tuzak hazırlarlar diye, Resulü Allah'ın kendisine verdiği bilgiyi saklı tuttu.⁵⁰ Haberin devamında Ebû Talib'in yeğenini ve aile fertlerini alıp Kâbe'ye götürdüğü belirtilerek şu bilgilere yer verilmektedir: Ebû Talib'i gören müşrikler onun, Hz. Muhammed'i öldürmek için getirdiğini sandılar. Ebû Talib sayfayı kendisine getirmelerini istedi. Onlar sayfayı getirdikleri takdire Hz. Muhammed'i teslim edeceğini sandılar. Nihayet müşrikler sayfayı getirdikleri zaman Ebû Talib şöyle dedi: 'İşte sayfa önünüzde. Yeğenim bana Allah'ın sayfaya kurt musallat ettiğini ve o kurdun yazının içinde geçen bütün 'Allah' kelimelerini yediğini ve sadece zulüm, alaka kesme ve iftira içeren kelimelerin kaldığını söylüyor. Şayet o, yalan söylüyorsa, üzerimde hakkınız olsun. Öldürmeniz için onu size teslim edeceğim ve öldürürsünüz. Şayet doğru söylüyorsa, bu, sizin aleyhimize olan davranışınıza son vermiş olsun.' Kureyşliler Ebû Talib'in teklifini kabul ettiler. Böylece aralarında anlaşılabilir. Sonra sayfayı açıp baktılar ki, durum aynen Peygamberin haber verdiği gibi çıktı. Ebû Talib ve beraberindekiler sevindiler. Sonra o şöyle dedi: 'Aldatılmaya, terk edilmeye ve itham edilmeye hangimiz daha çok layıkımız?' ardından Mut'im b. Adî b. Nevfel, Âmir b. Lüeyy ve kardeşi Hişâm b. Amr 'Bizim tüm ailevi ilişkileri kesen ve zulüm içeren bu sayfayla ilişkimiz yoktur. Kendimiz ve büyüklerimizin

⁴⁹ İbn Sa'd, I, 210.

⁵⁰ İbn İshâk, 142.

mahvolması için hiç kimseye yardım edemeyiz.’ deyip kararlara karşı çıktılar. Kureyş’ten bazı kişiler de onları izledi. Böylece Ebû Talib mahallesinde büyük sıkıntı çeken insanlar oradan çıktılar.⁵¹ Bu bilgiler benzer şekilde İbn Hişâm,⁵² İbn Sa’d⁵³ ve daha sonraki kaynaklar tarafından da aktarılmaktadır.⁵⁴

Bu rivayetin gerek kurgulanış biçimi gerekse aktarılan haberlerin içeriği ciddi çelişkiler içermektedir. Her şeyden önce Ebû Talib’in yeğenini büyük bir titizlikle koruduğu bilinmekte ve onun, yeğeninini verdiği bir haberin doğru olmaması gibi sıradan bir hadise nedeniyle, üstelik öldürmeleri için Kureyş’e teslim etmeyi kabul etmesi ve bunu bizzat kendisinin önermesi mümkün gözükmemektedir. Öte yandan Ebû Talib, yeğeninini sayfayla ilgili verdiği bir haber için hem yakınlarını bir araya topluyor hem de dışarıya ifşa ederler diye haberi onlardan gizliyor. Bunu kendi arasında başlı başına çelişki olduğu ortadadır. Sonra o, yeğenini ve yakınlarını alıp Kâbe’ye geliyor ve yeğeninini kanı üzerine Kureyş ile pazarlığa oturuyor. Oysa o, en sıkıntılı anlarda bile yeğenini teslim etmeyeceğini her fırsatta dile getirmişti. Hatta onun bu konudaki kararlığı söylediği şiirlerine yansımış ve şu ifadelerle bu konudaki tutumunu dile getirmişti:

Ve astığımız yazı sizin için uğursuz bir şeydir... Kâbe’nin Rabbi’ne yemin olsun ki, zamanın şiddetinden dolayı hiç kimseye boyun eğip Muhammed’i teslim etmeyeceğiz... Siz bizden usanıncaya kadar biz mücadeleden geri durmayacağız. Yaşadığımız sıkıntılardan da şikâyetçi değiliz.⁵⁵

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Ebû Talib’in bizzat öldürmeleri için yeğeninini Kureyş’e teslim etmesi mümkün değildir. Anlaşıldığı kadarıyla bu kayıтта anlatılan gizemli bilgiler, daha sonraları olayın mucizevî bir içerikte sunulmasında başlıca rol oynamış ve gerçek olan rivayetler gölgede kalmıştır. Dolayısıyla sayfanın tahrif edilmesiyle ilgili ikinci rivayetin inandırıcı olmadığı kanaatindeyiz. Muhtemelen benzer kanaatler nedeniyle bazı müellifler tecrit olayına geniş bir açıklama getirmelerine rağmen bu rivayetten hiç söz etmemiş ve anlatımlarını birinci rivayet üzerine

⁵¹ İbn İshâk, 143.

⁵² İbn Hişâm, I, 253.

⁵³ İbn Sa’d, I, 210.

⁵⁴ İbnü’l-Cevzî, I, 197-98; İbnü’l-Esir, II, 89-90; İbn Seyyidi’n-Nâs, I, 127, 128.

⁵⁵ İbn Hişâm, I, 235-36.

kurgulamışlardır.⁵⁶

Yukarıda da izah edildiği gibi birinci rivayette daha organize ve daha tutarlı bilgiler yer almaktadır. Verilen bilgiler aynı zamanda daha gerçekçi bir üslupla nakledilmektedir. Buna mukabil ikinci kayıta sadece 'Allah' kelimelerinin kurt tarafından yenip, diğer ibarelerin kaldığı nakledilmektedir. Oysa belki sadece sayfanın başında bir kez bu kelimenin geçme olasılığı yüksektir. 'Bütün Allah kelimelerinin yendiği' gibi bir ifade haberin uydurma olduğunu ele vermektedir. Kaldı ki, daha gerçekçi rivayetlerde kurtçuk tarafından yenen 'Allah' kelimesi değil, tam aksine Kureyş'in almış olduğu aleyhte kararlardır. Yine bu rivayetin bir bölümünde kurtçuk tarafından yenen 'Allah' kelimesinden söz edilirken, bir bölümünde de yenen kelimenin 'Bismike'llahümme' ibaresi olduğu belirtilmektedir. Oysa bu ibarenin yenmeyip kaldığı konusunda bir bakıma müellifler ortak kanaattedirler.⁵⁷

Bütün bunlardan sonra beş kişiden birisi olan Mut'im b. Adî'nin Ebû Cehil ve diğer müşriklerle tartışma sırasında sayfaya doğru hamle yapıp onu yırttığı konusunda bir çelişki gözükmemektedir. Nitekim Ebû Talib bu konuda girişimde bulunanları öven şiirinde 'Onlara sayfanın parçalandığını haber verin.'⁵⁸ ifadelerini kullanmaktadır. Yine Mut'im b. Adî vefat ettiği zaman şair Hassan b. Sabit onun duruşunu öven bir şiir söylemiş ve şu ifadelerle yer vermiştir: 'Şayet şeref insanlardan bir kimseyi ebedi yaşatmaksa, bu gün onun şerefi sonsuza dek yaşacaktır.'⁵⁹ Aynı şekilde Hassan, sayfayı yırtma girişiminde bulunanlardan birisi olan Hişâm b. Amr için de övücü bir şiir dile getirmiş ve şu ifadeleri kullanılmıştır: 'Acaba Hişâm'ın ahdi bir topluluk tarafından yerine getirildiği gibi, Ümeyye oğulları da ahdini yerine getirdi mi?'⁶⁰

⁵⁶ Bkn. Şibli, I, 180-81; Nedvî, 94-96; Lings, 129-134.

⁵⁷ İbn Sa'd, I, 209; Taberî, II, 229; İbnü'l-Cevzî, I, 198.

⁵⁸ İbn İshâk, 147.

⁵⁹ İbn Hişâm, I, 255.

⁶⁰ İbn Hişâm, I, 256.

* Not: Elinizdeki bu makale uzun bir süredir tarafımızdan hazırlanmış ve İngilizceye çevrilerek İngiltere'deki bir dergiye yayımlanmak üzere gönderilmişti. Ancak yaklaşık on ayı aşkın bir süredir yayına girmesinin uzaması üzerine Türkçe'sini yayımlamaya karar verdik. Bu bekleme süresinde ilginç bir tevafuk olarak çalıştığımız konuya yakın bir araştırma 'Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar' (İstem, Yıl: 4, Sayı: 7, 2006, ss. 55-64) Mehmet Azimli tarafından yayımlandı. Bu araştırma İslâm'ın ilk yılların-

V

Yaklaşık iki veya üç yıl kadar sürdüğü belirtilen tecrit kararıyla müşrikler ciddi bir beklenti içine girmişlerdi. Ancak bir müddet sonra bu beklenti gerçekleşmedi ve abluka kendi içlerinden delindi. Abluka sadece Müslümanlara değil aynı zamanda henüz Müslüman olmadığı halde Hz. Muhammed'i Kureyş'e teslim etmek istemeyen kabilesine karşı da yapılmıştı. Onların ve daha sonra tecrit kararına karşı çıkan müşriklerin tutumu, Hz. Muhammed'in öğretisine sahip çıkma yerine Cahiliye dönemi kabile asabiyetiyle ilintili bir reaksiyon görüntüsündedir.

Yaşanan sıkıntılar olayı aktaranlar tarafından bir bakıma duygusallıkla dramatize edilirken rivayetlerin içerisine birtakım olağanüstü motifler de eklenmiş, hatta bazen asılsız senaryolar bile uydurulmuştur. Özellikle mesnetsiz haberler üzerine kurulan bilgiler sayfanın akıbetiyle ilgili birtakım gizemli anlatımları beraberinde getirmiş ve bu yanlış, bir bakıma tekrar edilerek günümüze kadar gelmiştir. Oysa görüldüğü kadarıyla yaklaşık üç yıllık süre içerisinde kararların yazıldığı sayfanın bizzat kendiliğinden bozulma olasılığı da söz konusudur. Muhtemelen yarıya çürümüş hale gelmiş olan sayfanın, toplanan beş kişilik gurup tarafından yırtıldığı açıkça görülmektedir. Bu gelişmeden sonra Müslümanlar tecritten kurtulmuş oldular.

Bu hadiselerden mucizevî bir anlatım veya olay beklemek/çıkarmak bir bakıma olayın gerçek mahiyetini göz ardı etme anlamına gelmektedir. Hadisenin mucize yönü olarak sayfada kaldığı söylenen 'Allah' veya 'Bismike'llahümme' kelimeleri düşünlülebilir. Ancak kalan kelimelerle ilgili çelişkili rivayetlerin bulunması bu konudaki inandırıcılığı zayıflatmaktadır. Öte yandan bu hadise nedeniyle ne müşrikler tavırlarından vazgeçmişler ne de Hz. Muhammed'e kitlesel bir inanma söz konusu olmuştur.

daki boykot olayını ve boykot ile ilgili gelişmeleri ele almaktadır. Yaptığımız araştırma ise, boykot ile ilgili iki farklı rivayetin tahliline dayalıdır. Hararetle yayınlanan çalışmayı alıp inceledim. Soru işaretleri oluşturan konularda aynı sonuca vardığımızı görmüş olmamdan büyük bir keyif aldım ve bu mutluluğu makalenin sahibiyle paylaştım. Öte yandan bu metne bağlı kalarak İngilizce çevirisi yapıldığından ve yayımlanacak metinle tutarlılık arz etmesi bakımından adı geçen çalışmaya tekrar bir dipnot açıp atıfta bulunmadık. Ancak konuyla ilgili daha geniş bilgi alınması ve karşılaştırma yapılması için bu çalışmanın mutlaka görülmesinin okuyucuya büyük katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Sonuç olarak sayfanın tahrifiyle ilgili verilen iki rivayetten ilkinin daha gerçekçi bir içerikte olduğu, ikincisinin ise daha çok kurgulanan bir senaryoyu andırdığı kanaatindeyiz. Ayrıca sayfanın tahrifiyle ilgili aktarılan gizemli yorumların da, bu ikinci kayda dayandırılmasından kaynaklandığını düşünüyoruz.*